

Драган Бабић

ЖИВОТ ПОЧИЊЕ У ТРИДЕСЕТОЈ

(Филип Грујић: *И онда опет, из почетка*, Воока, Београд, 2023)

Корпус младе домаће прозне продукције може се описати као широко поље у ком скоро истовремено стасава више тематских, стилских и поетичких праваца, али се међу доминантним идејама може издвојити непрекидна потрага за личним идентитетима који се дочаравају наспрам већ устаљених и постојећих оквира породице, друштва и историје. У односу на ове поставке, сваки појединац нужно тражи свој положај у свету, и управо је на генерацији младих да пронађу начин да себе успоставе у одређеном систему или да прилагоде тај систем својим тежњама. Као део ове потраге истиче се и потрага за другим, било да се ради о партнеру, изгубљеној породици или нечему трећем, али се све те тематске равни могу свести на ону основну, а то је двострука идентитетска борба:

унутрашња, са самим собом, и спољашња, са светом око себе. У тим границама креће се и проза Филипа Грујића, нарочито у овогодишњем роману *И онда опет, из почетка*.

У своја два досадашња романескна наслова, *Блудни дани курајшој Џонија* (2017) и *Погшанар* (2020), овај аутор прошао је неколико типичних фаза за писце почетнике. Његов први роман бунтовничког је карактера, од самог наслова и главног јунака до његовог непристајања на друштвене оквири и наметнуте аршине које покушава да заобиђе и прилагоди себи и својим младалачком идејама. Тај наслов представљао је неуобичајено успело дебитантско дело, нарочито зато што се ради о промишљеном и концептуално заокруженом наративу, упркос грешкама које су карактеристичне за првенце и стога прихватљиве. Већ његов други роман, *Погшанар*, добио је значајнију пажњу критике и номинацију за Европску награду за књижевност, али је, што је још важније, показао да се ради о писцу који неће писати исту књигу, стално изнова, са благим варијацијама. У поређењу с првим делом, овде је бунт који испољава протагониста утишан, а фокус приповедања премешта се на интроспективни свет јунака који је у транзицији на личном, животном, професионалном и друштвеном нивоу. Текст је сређенији, компактнији и конкретнији, без превише понављања и непотребних секвенци које негативно утичу на читалачку пажњу, док је Грујић напредовао и стилски, премда је и на том плану остало простора за дораду. Већина ранијих стилских грешака избегнута је у роману *И онда опет, из почетка*, сређеном и добро замишљеном штивиу чија реализација одговара његовим почетним поставкама и показује уреднички рад који стоји иза њега и спремност аутора да посвети додатну пажњу свом делу и унапреди га у односу на

претходна. Ово је нарочито видљиво на почетку романа, значајно успелијем него што је то случај с претходним који је могао да буде објављен и без неколико десетина уводних страница, што је ауторско-уредничка грешка која се могла избећи како би дело било сведеније и конкретније. Овај роман отвара сегмент који је могао да се појави било где у наративу због фрагментарне природе која омогућава ахронолошко приповедање којим аутор иде напред-назад у распону од више деценија, но ипак се истиче упечатљивост уводне епизоде која поставља неке од основних веза међу јунацима и садржи неопходну дозу хумора која активира читалачко интересовање.

Роман је подељен у четири дела неједнаког обима који тематизују неке од кључних проблема савременог младог човека у данашњем друштву и времену – крах љубавне везе, смрт блиских особа, разматрање сопствених година и став према родитељима – и постављају их у средиште шире приче која се само привидно задржава на лику и делу Андреја, протагонисте и приповедача. Поступком фокализације Грујић успева да споји све те разгранате рукавце о којима пише и понуди им кохерентност која је неопходна да би се наратив поставио као роман уместо као, на пример, збирка увезаних кратких прича. На рубовима концентричних кругова који се шире кроз скоро цео XX век и СФРЈ, може се пратити више генерација јунакове породице, друштво у ком су одрастали родитељи његових родитеља, круг пријатеља његове уже породице, потом везе које формира са дугогодишњим пријатељима или недавно стеченим друговима, љубав са Нађом и Ленем, нестабилни односи с родитељима, те сумње у сопствено место у свету. Укратко, све су то дилеме и проблеми младих људи на преласку из треће у четврту деценију живота од којих се, самим тим догађајем, очекује да преко ноћи постану други, бољи, озбиљнији и свеснији но што су то до јуче били. С тим изазовима суочава се и Андреј, али он не приступа огромном бремену личне и породичне историје на пасиван начин већ покушава да што више чује, преиспита, разуме и, најважније за ситуацију у којој се налази, подрије. Као дете разведених Новосађана које живи у Београду, он је у позицији двоструког губитника јер мора да подели свој новостечени идентитет на два дела, како просторно, у градовима у којима проводи дане, тако и временски, покушавајући да буде присутан у животима оба родитеља и њихових нових партнера и породица. Уз то, након скорашњег раскида озбиљне везе, он се враћа уназад, у период после прекида претходне везе у којој је морао да се помири с одласком девојке у другу државу, и овај крешендо емоција чини га неспремним да се суочи с поменутих изазовима и разуме их. Најзад, ни професионална уметничка каријера не реализује се у складу с његовим очекивањима и стога се посвећује хонорарном послу тениског тренера, чиме тај некадашњи хоби заузима место свакодневног посла. Дакле, Грујићев протагониста очитује се као разочаран и неиспуњен син, унук, партнер, радник и уметник, али се баш у његовом ставу према овим разочарањима крије и суштинска разлика романа *И онда ојеш*, из *йочейка* и његових ранијих наслова, као и дела његових исписника: ови поразии га не поражавају.

Разлог овоме, међутим, није ни нереално позитиван став према животу, нити мањак самосвести која ће му омогућити да схвати да се свет око њега распада, већ спознаја да је крах увек иза угла, ма шта он радио, што му даје предност да тај крах

избегне. Тај став није нов у савременој прозној продукцији, али ни у књижевности XX века, те се његова идејно-поетичка линија може трасирати од Довлатова и Кнаусгора до Срђана Ваљаревића и Бекима Сејрановића. Неки од ових писаца помињу се експлицитно у роману, док се други могу препознати у мање или више скривеним алузијама, али јасно је да њихов став о помирености с проблемима који долазе прераста у важан аспект целе генерације којој припада Грујић, што би можда могао да буде и њихов најснажнији и најгласнији коментар општег хаоса данашњице. Протагониста узгредно спомиње и новије светске догађаје – пандемију и рат у Украјини – те покушава да глобалне кризе доведе у везу с интимним кризама, изједначавајући своја осећања пропасти и немоћи с осећањима милиона људи који обитавају у потпуно другачијим условима. Ипак, Андреј је већином свестан у чему греша и како безазлени поступци доводе до далекосежних последица, али то не значи да неће покушати да их спроведе у дело, не зато што жели да намерно саботира потенцијалну личну срећу, него због тога што је то у природи младих људи који ни на један други начин не могу доћи до суштинских сазнања. Зато он води компликоване разговоре с девојкама које се прерастају у непотребне чарке, спава с партнеркама својих пријатеља, одаје се алкохолу, намеће своје мишљење у породичним разговорима који га се не тичу и покушава да рашчисти однос с оцем по цену свађе. Опет, то је делимично одлика његовог нараштаја, али је важно размотрити и улогу порекла и позиције из које наступа у свим овим приликама када подрива постојеће поставке не би ли дошао до нечег конкретнијег и суштаственијег.

Важна ставка таквог погледа на породични и друштвени поредак јесте и историја Андрејеве породице, првенствено припадника две генерације пре њега. Његови бабе и деде били су тзв. људи из народа, без претензија да буду ишта друго до делови послератног система у ком су имали своје место и играли своје улоге не тражећи нешто боље и квалитетније него су се препуштали одлукама државног руководства. Већ наредно колена, тј. родитељи протагонисте, само су део живота провели у оваквом систему да би у својим средњим годинама морали да забораве све што су до тада знали и у шта су веровали, нарочито ако су желели да преживе у време ратова, санкција и немаштине. Најзад, приповедачаevi вршњаци потпуно су одсечени од југословенског периода и остављени, махом без помоћи родитеља, да се сами снађу у свету у ком је све надобхват руке, али само ако се поштују нова правила која нису још потпуно дефинисана. Да би рационализовао ове промене и нивое међугенерациског (не)разумевања, Грујић уводи неколико обрта у сваком нараштају који изневеравају очекивања читалаца. Тако, на пример, његов деда с очеве стране није само посвећени партијски човек и послератни прегалац већ и женскарош који, путујући по свету, у сваком кутку планете оставља по једну жену која га чека. Након што се та његова тајна открије, динамика породице се мења: супруга се дистанцира, али се не разводи, а син с временом престаје да говори с оцем, управо зато што изневерио улогу коју породица и друштво очекују од њега.

Слично томе, ни Андрејев отац није типичан припадник свог нараштаја: уместо да у пословном смислу настави тамо где је његов отац стао, он бира професију телевизијског сниматеља који неретко посећује кризна подручја и жени се релативно успешном новинарком, да би на крају њихов брак пропао, а свако од њих се

упустио у низ веза упитног квалитета. Ипак, отац покушава да буде присутан у животу свог већ одраслог сина и води га на пут до породичне куће у Херцеговини, те управо током тог путовања кулминира и роман *И онда ојеш, из њочешка*, као и динамика ових јунака. У затвореном простору аутомобила, њима не преостаје ништа друго до да разговарају и присећају се ранијих заједничких путовања, но сада Андреј напокон жели да се покрене из статуса кво и реши питања која га муче, а која су умногоме условљена његовим односом с оцем. Стога га напада, изазива, тражи одговоре и не пристаје на општа места, све док не схвати да очев нараштај није крив за живот наредног јер ни они сами нису задовољни ситуацијама кроз које су морали да прођу. Ту се разбија велики мит о срећним годинама пре распада СФРЈ када је све било „сервирано на тацни” и успоставља континуитет у генерацијском сусрету с изазовима који се непрестано намећу: „Да, на истој тој тацни би добио и позив за рат или војни суд, бирај. Ниси морао да идеш у Сегедин деведесетих да би купио пелене, нити си ишао у Зворник. [...] Имали смо осамдесете, али смо имали и деведесете.” Ништа се, дакле, не мења; живот је цикличан, свака генерација среће се са сличим проблемима, и једино је у личном приступу могуће видети разлику: док му се отац брине о здрављу и смрти, Андреј размишља о наредним љубавним подухватима и идеји породице која би могла да му се наметне у блиској будућности. Само зато што су ови приступи другачији, не значи да је један мање или више тачан већ је неопходно помирити се сам са собом и прихватити сопствену судбину без оптерећења друштва или породице, што је разрешење на које би и крај романа могао да алудира.

Унутар генерацијске приче младих на крају својих двадесетих, Филип Грујић проговара и о другим битним темама које ће кореспондирати са читаоцима, без обзира на њихов узраст и друштвени положај. Такође, уз сведен и јасан стил који омогућава брзо читање и проходност текста, неопходно је истаћи и квалитет дијалога који су одјек ауторовог драматуршког искуства, као и секвенце прожете хумором које неретко наступају у емотивно и симболички набијеним сегментима романа и чине га пријемчивијим. Овај утисак не нарушава ни чињеница да се преко неких аспеката романа прелази олако – однос протагонистиног оца и стрица, прошлост породице на другим крајевима света, други брак мајке, итд. – као и то што се став приповедача према будућим читаоцима и самом делу (он проговара из текста, говори о њему док га пише, коментарише догађаје који ће постати део наратива и улази у дијалог с публиком) намеће као непотребно компликован, неприродан и на тренутке архаичан. Најзад, може се претпоставити да ће роман *И онда ојеш, из њочешка* остати забележен као крај прве фазе у опусу овог аутора, али и почетак наредне етапе у којој ће се у новим рукописима развити неки од споменутих тематских оквира и показати ширина његовог приповедачког захвата.